

Mülteciler, Mahkûmlar ve Kamplar: Kamplaşma Olgusu Üzerine İşlevsel Bir Analiz

Refugees, Prisoners and Camps
A Functional Analysis of the Phenomenon of Encampment
Bjorn Moller
Palgrave Pivot, Macmillan, London 2015, 137 s.

Ömer AYDINLIOĞLU*

Bugünün en çok tartışılan ve üzerinde araştırma yürütülmeye başlanan konuları arasında mülteci sorunu gösterilebilir. Farklı disiplinlerce farklı perspektiflerden ele alınan mülteci konusuna, bir siyaset bilimci olan Bjorn Moller, “Mülteciler, Mahkûmlar ve Kamplar: Kamplaşma Olgusu Üzerine İşlevsel Bir Analiz” adlı kitabında mülteci kampları ve onların işlevleri bağlamında odaklanmaktadır. 1953 yılında Danimarka’da doğan Bjorn Moller, yüksek lisansını Kopenhag Üniversitesi Tarih ve Siyaset Bilimi’nde, doktorasını ise 1990 yılında yine Kopenhag Üniversitesi Siyaset Bilimi’nde tamamlamıştır. Uluslararası ilişkiler ve siyaset bilimi konularında çeşitli üniversitelerde dersler veren ve projeler yürüten yazarın çalışma alanları arasında güvenlik politikaları, stratejik çalışmalar, silahlanma kontrolü, alternatif savunma ve dönüştürme gibi konular bulunmaktadır. Çalışma sahaları ise Avrupa, Orta Doğu, İran körfez bölgesi, Doğu Asya ve Güney Afrika’dır. Bjorn Moller’in “Mülteciler, Mahkûmlar ve Kamplar: Kamplaşma Olgusu Üzerine İşlevsel Bir Analiz” isimli telif kitabı haricinde çeşitli telif ve editörlü kitapları bulunmaktadır. Söz konusu kitap, mülteciler konusuna, tarihteki çarpıcı örnekler eşliğinde ışık tutmaktadır.

“Mülteciler, Mahkûmlar ve Kamplar: Kamplaşma Olgusu Üzerine İşlevsel Bir Analiz” adlı kitap, hepsi birbiriyle ilintili beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde yazar, kamp, hapisane kavramlarına yönelik temel tartışmaları yansıtan tanımlama ve açıklamalara yer vermektedir. Kampların işlevlerine, tarihteki önemli şahsiyetlerin görüşleri doğrultusunda vurgu yapmaktadır. Yazar, kamp ve kamp benzeri yerler konusuna, pek çok disiplinin ilgi duyarak konuyu çalışma sahalarına aldıklarını ifade etmektedir. Foucault, konuyla ilgili olarak hastane, havaalanı ve istasyon gibi her gün zamanımızın bir kısmını harcadığımız yerler için kullanmış

* Arş. Gör. Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi, mr_aydinli@hotmail.com

olduğu heterotopia kavramını, alan literatürüne kazandırmıştır.

İkinci bölümde, hapsedme ve onun cezalandırıcı ve önleyici olmak üzere iki işlevi üzerinde durulmaktadır. Daha sonra hapislananın toplum içerisindeki tarihsel gelişimi, amaçları ve işlevleri hakkında bilgi verilmektedir. Şaşırtıcıdır ki, yazar kampları ve hapisaneleri adeta eş görüp kampların hapisanelerin amaçlarına hizmet ettiğini öne sürmektedir. Ona göre hapisaneler gibi, kamplar da dünyanın her hangi bir yerinde belirli insan gruplarını hapsedmekte, ayırtırmakta ve cezalandırmaktadır.

Üçüncü bölüm ise ağırlıklı olarak kamp kavramı ile onun tarihi süreçlerdeki çeşitleri üzerinde durmaktadır. Örneğin, bazı ülkeler (Nazi Almanyası) kampları yok etme, ortadan kaldırma merkezleri olarak kullanırken, bazı ülkeler (Rusya, Amerika) kontrol altında tutma merkezleri olarak kullanmışlardır. Yine kimi ülkelerde kamplardan gerilla savaşçıları yetiştirmek için, kimilerinde ise iş ve üretim amaçlı faydalanılmıştır. Çoğu insan için hoş çağrışımları bulunmayan kamplar, hangi amaca hizmet ederse etsin yıllardır var olmaya devam etmektedir.

Dördüncü bölümde, kampların masum sivillere ev sahipliği yaptığı kadar, savaş tutsaklarına ve gerilla savaşçılarına da ev sahipliği yaptığı üzerinde durulmaktadır. İlk özel savaş kampı, 1797'de İngiltere'de Norman sınırında Fransız ihtilaline karşı yapılan savaştan sonra kurulmuştur. En yoğun kullanımı ise 20. yüzyılda I. ve II. Dünya Savaşları sonrasında olmuştur. Savaş kampları kurulduğu ülkelere oldukça büyük masrafa neden olmuş ve dolayısıyla savaş tutsakları zorunlu olarak çeşitli işlerde çalıştırılmışlardır. Aksi takdirde, basit bir şekilde kurşuna dizilmişlerdir. Eğitim kampları ise daha çok komşu ülkeler tarafından stratejik olarak kurulan ve söz konusu ülkeye karşı olanlara destek amacı taşıyan kamplardır.

Son bölüm olan beşinci bölümde ise, ülkedeki sorun ortadan kalkana kadar geçici olarak kurulan kampların mülteciler için artık sürekli bir sığınak haline gelmesi, mülteci kamplarının asiler tarafından eğitim kampına dönüştürülmesi ve son olarak “bot insanları” olarak bilinen ve deniz aşırı ülkelere kaçmak amacıyla botları kullanan mülteciler konularına değinilmektedir. Dahası, mültecilerin ne şekillerde hayatlarını devam ettirdikleri, ne gibi kamplarda yaşadıkları, bu kampların nitelikleri ve sığınmacıların kamplara ulaşım konusundaki çileleri üzerinde durulmaktadır.

Tarihin hemen hemen her döneminde kimi zaman ulusal kimi zaman uluslararası bir sorun olarak karşımıza çıkan mülteci problemi, günümüzde de varlığını sürdürmektedir. Özellikle Orta Doğu, Afrika ve Asya ülkelerinde yaşanan çeşitli olaylar (savaş, iç savaş, doğal veya yapay felaketler) dolayısıyla ülkelerinden, yaşadıkları topraklardan göç eden mülteciler, dünya gündemini fazlasıyla meşgul etmektedir. İngilizce *refuge*; sığınmak, iltica etmek kelimesinden türetilen *refugee* yani mülteci kavramı, ele alınan kitapta, harici bir takım unsurlar olan saldırı, işgal, yabancı egemenliği gibi toplumun bir kesimini veya tamamını ciddi bir biçimde rahatsız eden ve kamu düzenini bozan etkenler dolayısıyla ülkesini terk etmek zorunda kalan kişi veya kişiler olarak tanımlanmaktadır.

Kavramın sık sık gündeme getirilmesi kavram üzerinde zamanla birbirinden farklı anlamlar

türemesini, kavramın çeşitlenmesini sağlamıştır da denilebilir. Kitapta ele alınan mülteci (refugee) kavramı, çeşitli şartlar göz önünde bulundurularak farklı türlere ayrılmıştır. Bu türler arasında ülkesinde yerinden edilmiş insanlar (Internally Displaced Persons) en sık karşılaşılan mülteci türüdür. Kitapta bu tür mülteciler, yaşadıkları kent veya yerleşim yerlerinden özellikle silahlı çatışma, şiddete maruz kalma, insan hakları ihlalleri ve doğal veya yapay felaketlerden kaçmak için ayrılan; fakat uluslararası olarak tanımlanmış bir eyalet sınırını geçmeyen insan veya insan grupları olarak tanımlanmaktadır. Örneğin, gerek Suriye’de gerekse Irak’ta nüfusun belirli bir kesimi, ülkedeki iç savaş veya terör tehdidi dolayısıyla yaşadıkları yerlerden farklı bölgelere hareket etmişlerdir.

Ekolojik mülteciler (Environmental refugees) veya iklim mültecileri (Climate change refugees) ise kitapta bahsedilen diğer tür mültecilerdir. İsimlerinden de anlaşılacağı üzere bu tür mülteciler için en büyük problemi doğa yaratmaktadır. Doğal felaketler içinde fırtına ve sel gibi aşırı hava koşullarının yarattığı afetler başı çekmektedir. Hindistan, Çin ve Nepal doğal afetlerin en sık görüldüğü ülkelerdendir. Yalnızca Nepal’de 2,6 milyon kişi geçen yılki depremlerde evlerinden olmuştur. Son sekiz yıl içinde doğal felaketler nedeniyle 203,4 milyon kişi evlerini terk etmek zorunda kalmıştır¹.

Mültecilerle birlikte gelen ve üzerinde en fazla durulan konulardan biri ise mültecilerin sığındıkları kamplardır. Ülkelerindeki tehdit ve zulümlerden kaçan mülteciler, sığındıkları ev sahibi ülke için de bir tehdit oluşturabilmektedir. Bu tehdit kimi zaman işsizlikten ve parasızlıktan sıkılan bu insanların farklı yollarla (hırsızlık, fuhuş veya dolandırıcılık gibi) para kazanma ve ihtiyaçlarını gidermeye çalışma amacından kaynaklanabilmektedir. Mültecilere, yeterli güvenlik önlemleri alınarak, çeşitli iş kollarında çalışma fırsatı verilmesinin, yeni hayatlarına daha kolay uyum sağlamada yardımcı olabileceği düşünülebilir.

Kitapta kamplar konusunda dikkat çeken bir diğer nokta ise neden bazı kamplarda mültecilerin örgütlenip silahlandığı, diğerlerinde ise böyle bir durumun olmadığıdır. Yazar bu konuda, kitapta bahsi geçen üç tür mülteci hangilerinin şiddete veya silahlanmaya meyilli olduklarını şöyle ifade etmektedir: Genel güvensizlik ve şiddet durumlarından dolayı kaçan durumsal (situational) sığınmacılar, daha çok belli bir gruba üye olmaları nedeniyle, hedef alınan ve kaçan zulme uğramış (persecuted) sığınmacılardan daha nadir olarak örgütlenip silahlanmaktadır. Sürgünler (states-in-exile) ise üç grup arasında en fazla silahlanan gruptur. Grubun neredeyse tamamı silahlanmaya sıcak bakmaktadır. Üç grup içinde durumsal sığınmacılar diğer iki türe oranla güvenlik sorunu çözüldüğü takdirde tekrar eski topraklarına dönebileceklerini söylerken, zulme uğramış ve sürgün olan mülteciler daha güçlü garantilere gereksinim duymaktadır. Sürgün olan mülteciler evlerine dönmeden önce zafer kazanmayı önemserken, diğer grup mülteciler sadece biraz daha garanti bir ortamı tercih etmektedir.

Kitap, gündemde olan mülteci sorununa kamp sorunsalı üzerinden bakmakta ve kampların işlevlerine değinerek farklı bir yaklaşımla konuyu ele almaktadır. Yazar, kitaba hapishaneler

1 İlgili haberde yer verilen diğer bilgiler için bk. <http://www.amerikaninsesi.com/a/ic-multeci-sayisi-rekor-kirdi/3326917.html> (Erişim Tarihi: 14.05.2016).

ve hapisanelerin işlevleriyle başlamaktadır. Cezalandırma ve tekrar aynı suça yönelmeyi önleme hapisanelerin işlevleri arasında gösterilmektedir. Hapishane ve gözetim konularındaki görüşlerini Jeremy Bentham'ın "panoptican" kavramıyla desteklemektedir. Michel Foucault'nun "heterotopia" kavramıyla kamp kavramı arasında ilişki kuran yazar, kampların da özündeki anlayışın ayırma, ayrıştırma olduğunu altını çizmektedir. Çünkü "heterotopia"da olduğu gibi, kamplar da genel toplumsal alandan uzak yerlere kurulmaktadır. Yazar, kampların gelişim seyirinde savaşların önemli bir faktör olduğunu ifade etmekte ve ilk toplama kamplarının savaşlar sonrasında ortaya çıktığını belirtmektedir. İlk örneklerinin 1800'lü yılların ikinci yarısından sonra İspanyollar tarafından Küba'da kurulduğu ardından ise İngilizler ve Fransızlar tarafından kullanıldığı belirtilmektedir. Nazi Almanyası ise Yahudiler için oluşturduğu toplama kampları ve ghettolarıyla tanınmaktadır. Ghettoların da oluşturulmasındaki temel amacın tıpkı kamplarda olduğu gibi ayrıştırmak ve toplumun genelinden uzak tutmak olduğu ifade edilebilir. Kitap boyunca I. ve II. Dünya Savaşlarının kampların çeşitliliği ve işlevleri konularında önemli roller oynadığı bahsedilmektedir. Bu savaşlar sonrasında çok sayıda komutan ve asker tutsak alınarak savaş kamplarında tutulmuşlardır. Savaş kampları toplama kamplarından daha iyi konumdadır; çünkü uluslararası insani kanunlar çerçevesinde işlev göstermektedir. Savaş kamplarının yanı sıra, savaşan ülkeye destek sağlamak amacıyla daha çok komşu ülkeler tarafından yürütülen eğitim kamplarından da bahsedilebilir. Bu kamplar, savaşın olduğu ülkede değil de ona yakın olan komşu ülkelerde kurulmaktadır. Bu kamplarda asiler, gerilla savaşçıları eğitilmekte, sonrasında kendi ülkelerine gönderilmektedir. Mülteci kamplarının da gerilla savaşçı veya asi yetiştirme potansiyelinden bahsedilmektedir.

Köklü bir geçmişi bulunan mülteci kavramına dinlerin bakış açısı önemlidir: Hıristiyanlığa göre evini terk etmek zorunda kalan insanlara yardım etmek dini ve ahlaki bir zorunluluktur. İslamiyete göre ise Peygamberin kendisi bir mülteci ve hicret kabul gören bir anlayıştır. Çağdaş uluslararası mülteci rejiminin temelleri 1933 yılında uluslararası mülteci kongresinde atılmıştır. Bu kongrenin amacı, farklı ülkelerdeki totaliter veya diktatör rejimlerden kaçan insanlara yönelik uygun muameleleri gösteren kılavuz maddelerini oluşturmaktır. 1940'lı yıllardan sonra ise mültecilere yönelik farkındalık ve ilgi artmış ve yeni kongre ve komisyonlar toplanmıştır. Günümüze doğru gelindiğinde, tablo yine geçmişle benzerlik göstermektedir. Savaş, felaket veya hastalıklar sonucu dünyadaki pek çok ülkede mülteci nüfus bulunmaktadır. Çeşitli kategorilerdeki mültecilere yönelik 2012 yılına ait istatistiki veriler kitapta yer almaktadır. Bugün mülteciler için cazip görülen Amerika ve Avrupa ülkeleri mültecileri potansiyel terörist veya suçlu olarak görmekte ve güvenlik gerekçesiyle çekimser davranmaktadır.

Yazar son olarak, kamplar ile ilgili olarak şöyle bir sonucu ulaşmaktadır. Tüm kamp veya kamp benzeri fenomenlerin ortak özellikleri, iyi ile kötü, saygın insan ile sapkın insan, kıymetli ile kıymetsiz madde, yasal ile yasal olmayan hedefler ve hatta bazen değerli ile değersiz yaşamlar arasında ayırma neden olmalarıdır. Hayırlı biçimlerinde insani alanlar oluşturabildikleri gibi, sık sık da kötü niyetli işlevlere sahip olabilmektedirler.